

יוני נוטות להיות אליגוריות בסגנון. תשוּר בתו היתה פשוטה: בימים שלאחר התבוסה חש עצמו שרוי במחנק משום-מה, ולפיכך אנוס היה לכתוב בלשון של "אותות וסמלים", כלשונו. בעת הראיון חש יתר בטחון בעצמו, לדבריו—והוא רמז כי לא יוסיף עוד להזדקק לאותות וסמלים. התוצאה היתה רומן, אהבה תחת הגשם ("חוב תחת אל-מטר"), שאותו פירסם ב־1972 ובו תיאר את מצב-רוחם של המצרים בשנות מפתח הנפש של "מלחמת-ההתשה" המפורסמת של נאצר. לגבי התפתחותו של מחפוז, חשוב יותר לציין שהרומן סימל גם את שיבתו של המחבר לסגנון החביב עליו מפבר—

בקורת חברתית וריאליזם. "הקצב המשתנה", זה שם מחקרו של ד"ר סומך, מרמז איפוא על התפתחותו של מחפוז עצמו כסופר וכן על התפתחות החברה המצרית. לאמיתו של דבר, מחפוז, גדול הרומן ניסטים של מצרים עד כה, הוא דוגמה טובה לקשיים שסופר עומד בפניהם במשטר שהוא אוטוריטארי במהותו.

שלושת הרומנים הראשונים שלו, שראו אור בין 1939 ל־1944, עסקו בנושאים היסטוריים השאובים מקורותיה של מצרים העתיקה; עבודתו בשש השנים שלאחר-כך הסתכמה בארבעה רומנים שעניינם בחברה המצרית של ההווה, וכולם ריאליסטיים—ופעמים נא־טורליסטיים—בסגנונם. "טרילוגיה" מפורסמת שלו (57—1956) עוסקת בתמורות שחלו במערכי החברה והפוליטיקה של מצרים כפי שנשתקפו בפרשת-קורותיה של משפחה קאהירית בת המעמד הבינוני משך כמה וכמה דורות.

אולם ב־1959 חזר לאליגוריה משפורסם "אוילאר הארתנא" (ילדי שכונתנו), האליגוריה הגדולה שלו על תולדות הדת, בביי־רות (כי שום מו"ל בקאהיר לא היה מוכן להוציאה). אחרי־כן באו הרומנים הקצרים יותר של שנות ה־60, המפיקים רוח-נכאים הקרובה לייאוש. בפרק העוסק בתקופה זו, שהמחבר קורא לו בשם ההולם "לחוד המי בוך", מובהר לנו כי רומנים אלה מציינים שלב חדש בהתפתחות סגנונו והלך-רוחו.

השלטון הבריטי המנדטורי עיצבו את דמותו של י. רוקח כאיש השלטון המקומי, כמעצב דמות ומימשל לעיר העברית הראשונה. עד לשיכחה-עצמית השקיע י. רוקח עצמו בבני-יינה ובפיתוחה של תל-אביב. הוא היה אי-שיות תקיפה, בעל עיקרים ודעות משלו, שסימניו כנות, נאמנות ויושר אישי. לעתים נהג בחיים הציבוריים ברוח שלא נתקבלה בדמוקרטיה הישראלית ועורר עליו התנגדות וחמימה. תל-אביב היתה לו לי. רוקח כינור שמיתריו רעדו והמו בידי בחזקה, והוא לא שמע שום צרימות בוקעות מן הכינור. "שיאים" לא ידע האיש, שפשוט-הליכות היה, מחזיק באמיתו, וכבן הארץ הזאת, התור בע שלטון-עצמי, עמד לא פעם באומץ-לב בפני השליט הזר.

א. רמבה מגולל את מפעל-חיו של י. רוקח כרושם כרוניקה נאמנה. המחבר ויתר על תיאור דמויות ופסי מציאות של תל-אביב שתלפה ואיננה. תיאור ספרותי היה מחייה את תל-אביב של תקופת רוקח, על דופק-החיים המיוחד של העיר בעיצומם של הגבולות מדיניות, מאורעות-דמים ומשברים כל-כליים, התרוצצות מפלגתית ואידיאית ופעילות תרבותית ואמנותית..

מכל-מקום, מצטייר י. רוקח בעיני הקורא כאיש מבורך ביצר-עשייה בלתי-מצוי, במסירות אבהית לעיר תל-אביב, בנאמנות ללא גבול לתפקידו כראש-העיר, כאיש-חובה הדרוך תמיד, בין שהוא מקים מערכת של חינוך תיכון עירוני ובין שלבו נתון לצרכים של איחוד ה"הגנה".

מ. ג.

The Changing Rhythm

פעם ב־1971, פחות משנה לאחר מותו של גמאל עבד אל-נאצר, נתן נגיב מחפוז ראיון לשבועון קאהיר. בתוך השאר שאלו אותו מדוע היצירות אותן פירסם לאחר מלחמת-

Sasson Somekh: *The Changing * Rhythm: A Study of Najib Mahfuz's Novels*; E. G. Brill, Leiden, 1972; 241 pp.

חמת-יוני. מעניין גם שבכתיבתו של מחפוז לאחר המלחמה, שהתבטאה בעיקר בסיפורים קצרים, מערכונים ושאר יצירות שאין להג-
דירן כמעט, נתגלתה אליגוריה מעמיקה הגו-
בלת תכופות עם הסוריאליסטי.

מבקרים ספרותיים, ערבים וזרים כאחד, כתבו על מחפוז ויצירותיו. אולם עד כה לא ניסה איש ידו בחיבור המצטיין בהיקפו, בלמדנו-
תו ובהבנתו העמוקה כגון ספרו של ד"ר סומך. אחת המעלות החשובות של הספר היא שהצליח לשבץ את יצירתו של מחפוז בהקשר של הספרות המצרית החדשה. פרק-
המבוא הנרחב, "הופעת הרומן המצרי, 1914—1945", אין ערוך לו בשביל החוקר והקורא-ההדיוט כיחד. המחבר שולט בחומר ובקיאות זו מתחזקת במידה עצומה על-ידי הכללתם של טקסטים של קטעים בערבית במקום שהדבר נראה הכרחי להבנה טובה יותר של סגנון המספר וכוונתו. במיוחד יש להמליץ על הקווים הכלליים לעלילות הרומנים של מחפוז, המובאים בנספח ב, אשר כותב השורות האלו לפחות—גם אם מכיר הוא את הרומנים עצמם—מצא אותם כלי מחזיק ברכה בקריאת הספר ובהערכתו.

נ.ר.

קשה לקבוע אם הלך-רוח חדש זה של מצור קשור היה בהתפתחות המדינית של הזמן ההוא. אם ברומנים הראשונים שלו הגיבורים נמחצים על-ידי גורמי-חוץ שאפשר להס-
בירם ואף לשנותם בפעולה מסוג כלשהו, הנה גיבורי הרומנים הקצרים יותר מבקשים, כמדומה, את חורבנם שלהם. כדברי ד"ר סומך: "הם יוצאים להתמודד עם שאלות שאין להן מענה או להילחם בכוחות אשר, להבדיל מדפוסים חברתיים, אין להחריבם. הצעיר השאפתני מדי או הקרבן הסביל למסיכות מפנים עתה מקומם לדמות דון-קישוטית ועופה... אדם שיכול היה אולי לחיות חיים הגונים אילו רצה בכך, אלא שמשבר פנימי חריף מביא לידי ניפורו ומ-
פלתו".

בקשר לזה מעניין לציין כי שני הרומנים שכתב מחפוז סמוך לפני מלחמת-יוני—
ת'רת'רה פוק אל-ניל ("פיטפוט על הני-
לוס") ומיראמאר—יש בהם מידה של בקורת על המשטר המהפכני. משום כך היו מבק-
רים מצריים ששייכו אותם לזר המכונה בפיהם "ספרות החמישה ביוני"—במובן זה שבישרו את הפורענות שבאה על הצבא המצרי, ועל המשטר הנאצרי בכללו, במל-

עם הספר בע"מ

ביאליק וסופרי דורו

דברים בין ביאליק וסופרי דורו

מוגשים על-ידי

משה אונגרפלד

מנהל ארכיונו של המשורר

מבוא: חיים הזז

אספקלריה של הספרות העברית בדורו של ביאליק

ספר לכל בית בישראל

הוצאה מהודרת, 354 עמ' (כפול-טורים) בתבנית אלבומית עם

עשרות תצלומים

סוכנות ראשית להפצה: א. ערמוני, רח' בלפור 4, טל. 612026, ת"א